

ЗА ЕДИН НЕСЪСТОЯЛ СЕ ДОКРАЙ ДИАЛОГ

д-р Кириак Цонев
Мирослава Цонева

През ноември 2007 г. в Парк-хотел „Москва“ в София се състоя изключително интересна тридневна конференция на тема „Диалогът между религиите“. Неин организатор бе Центърът за блискоизточни изследвания, който издава и станалото популярно за кратко време напоследък списание „Изток-Запад“.

Специален гост на конференцията бе митрополитът на Себастиа (Палестина) и говорител на Ерусалимската православна църква, палестинският арабин Аталлах Ханна. В дискусиите взеха участие висши мюсюлмански теолози от европейски и арабски държави, представители на българското Главно мюфтийство, български учени, арабисти и др. Всички освен... да имаше поне някои представители на българската държава и Българската православна църква (БПС)! Уви!...

Разбира се при организацията не липсваха и чисто нашенски неелегантности. Например един от основните докладчици – д-р Ахмад Джабаллах, директор на Европейския институт по хуманитарни науки в Париж – Франция, представил предварително разработката си „Диалогът между религиите и неговото влияние върху мира и сигурността“, с право на постоянно пребиваване на чужд гражданин във Франция, долетял специално от Париж, бе върнат от граничните ни власти защото... не си бил взел предварително виза от българското посолство в Париж. С една дума – Франция му е дала право на постоянно пребиваване, а България... а не, не може да влезе на нейна територия, защото бил гражданин на държава, влизаща в Шенгенския списък, а България е... външна граница на Европейския съюз, нали? Нищо, че човекът идва „отвътре“! Липса на елементарна логика ли е това, или невежество, типично за някои представители на граничните и консулските ни власти в обърканите ни времена, или предумишлено спъване от някои заинтересувани сили на самата конференция – нека друг даде отговор!

Макар и с известно закъснение от няколко дни и твърде дълги колебания, предизвикани от неизвестни причини и обичайните протоколно-бюрократични пречки на Светия Синод, които възникват също по незначителни поводи, митрополитът гост бе приет от патриарх Максим, той води литургия в „Александър Невски“, посети Рилския манастир. Но това стана след доста настоявания от страна на организаторите и в своята същност бе реализирано, доколкото позволяват знанията ни в църковните канони, след ред нарушения на установения от самата БПС ритуал за посрещането на гости от подобен религиозен сан.

Митрополит Ханна успя да наложи своето присъствие не само на конференцията, но и в България. Като изключим пламенните му речи както по време на дискусиите, така и в срещи с представители на палестинската общност и приятелите на палестинския народ в България, множеството интервюта и срещи с представители на различни масмедии – също резултат на инициативите на организаторите, той присъства на две мероприятия от особено важен характер, засягащи определено ситуацията в собствената ни страна.

Първото бе участието му в тържествена литургия в храм-паметник „Александър Невски“. Не един и двама чужди религиозни сановници са се молили в този свещен за всеки българин храм, но за пръв път в неговата история под неговия величествен свод прозвуча православна християнска молитва... на арабски език! Макар и митрополит на една гръцка по своя произход и традиции църква, сам възпитаник на гръцката православна школа, “живял няколко години в свещения и за българите Атон, където получава и религиозното си образование, ерусалимският владика” категорично отказваше да разговаря по принцип на друг език, освен на родния му арабски и при други случаи. И никой не можеше да се противопостави на неговата инициатива, защото тя не излизаше от рамките на канона. И още – както е учил още Св. Константин-Кирил Философ, всеки народ има право „да слави Бога“ на свой език и това е една от основните тези, чрез които той налага на света да признае славянобългарската писменост и славянобългарския език като равноправен, наред с официално признаваното до тогава „триезичие“ – гръцки, латински и еврейски, с което открива пътя и пред другите народи на света да бъде признато правото им да пишат и четат на свой език. Впрочем тази теза бе развита по време на самата дискусия в специално изказване на един от авторите на настоящите редове, който изтъкна ролята на нашия първоучител като пръв представител на икуменизма¹⁸⁴ – една тенденция, която все повече си пробива път в съвременния живот и която практически представляваше същността на самата конференция. Именно през паметните дни на „диалога“ за пръв път в нашата история името на Бог бе произнесено в един от най-големите и най-именити православни храмове в неговата първоначално арабско произношение – като Аллах! С това бе показана една истина, умишлено или не затъмнявана от наши и западни богослови – че Бог е един, независимо как го наричат отделните народи. И наистина – защо превеждаме на български гръцкото Кир, латинското Deus, френското Dieu или английското God като Бог, въпреки толкова различното им звучене, а не е

---

¹⁸⁴ Икуменизъм – общо название на религиозни и философски възгледи, поставящи си за цел сближаване на различните религии върху общите хуманитарни принципи, от които те произхождат и които защитават.

преведено понятието Аллах, което има абсолютно същото значение¹⁸⁵? Очевидно в предумишленото непревеждане на тази дума на славянски, а и на други европейски езици, е имало от самото начало скрит политически замисъл – да се подчертае различието между християнския Бог и „новото” божество Аллах, между християните и неговите адепти, наречени по названието на своята „нова” религия „мюсюлмани”, (вместо и тази дума да намери своя правилен превод като „носещи мир”, „мироносци”), и да бъдат заклеямени те именно като „друговерци”, като „инакомислещи”, като „еретици”. По такъв начин възниква една своеобразна форма на религиозен расизъм, въпреки очевидната еднаквост в първоизточника на двете религии – Светото писание, Библията. Едва ли разликата е по-голяма от разновидностите на християнството католици, православни, протестанти, копти¹⁸⁶, маронити¹⁸⁷, съботяни, дори богомили и т.н.!

Друг е въпросът за причините за появата в началото на VII в. на тази нова религия, самонаричаща се ислям, което всъщност ще рече „носене на мир”. Самото название за миг разрушава цялата „съвременна” теза, миришеща прекалено много на средновековна религиозна сегрегация и преднамерен съвременен расизъм, за мнимата „войнственост” на исляма, и прехвърля истинската му неподправена същност върху друга изкуствено създадена основа. Но това вече е друга тема за разсъждения!

С една дума, с тази своя стъпка православният арабски митрополит направи съществена крачка, свързана с темата на самата дискусия, засягаща еднаквия подход към понятието Бог в различните езици – нещо, напълно пренебрегвано в течение на хилядолетия от християнските теолози за това понятие по причина, че идва „извън Европа”, от един чужд на европейците език, при това сходен на... о ужас!... еврейския, езика на „убийците на Иисус!”, макар тази религия да е в своята същност развитие на изконните християнски идеи и възниква като „ревизия” на

---

¹⁸⁵ Впрочем православните тюркоговорящи българи, наричани гагаузи, (вж статията от К. Цонев „Гагаузите – или шрихи от сложното настояще на древната Аспарухова земя”, кн. първа на сп. „Международна политика”, 2007 г.), живеещи предимно в Източна българска Добруджа и в Южна Молдова, където имат своя автономна област Гагауз-ери, в своите православни храмове се обръщат към Бог също с обръщението Аллах, възприето от тюрките от арабския му корен, което потвърждава общото значение на посоченото понятие с това на славянските езици.

¹⁸⁶ Копти – название на египетските християни, принадлежащи към църква, смятана за монофизитска (отричаща двойствената божествено-човешка същност на Иисус) и, следователно, за неканонична. Смята се, че коптите са преки потомци на древните египтяни.

¹⁸⁷ Маронити – християнска църква, създадена около IV в. в сегашна Сирия от поп Марон, православна по своя характер и ритуали, но признаваща върховенството на римския папа, подобна на българските униати. Популярна особено силно в Ливан и Сирия.

изкривената, според Мохамед, от „християнските жреци” първоначална същност на християнството!

Втората крачка, която направи той, е посещението му в забравеното от богове и хора сгушено в склона на източните Родопи селце в община Любимец, Хасковска област, носещо гордото название Ерусалимово, открито там от някой от бившите палестински посланици, които, независимо от своята религия, редовно го посещават, за разлика от висшите български православни сановници. Заслужава да се отбележи, че неговата практически единствена асфалтирана улица е наречена Палестина! По инициатива на местният летописец, бивш офицер и бивш кмет, край селото е издигнат внушителен кръст – символ на християнската вяра (не бива да се забравя, че този край е населен предимно от мюсюлмани). Малката схлупена църква „Свети Георги” с древните си икони и стенописи на местни примитивни иконописци обикновено е доста широка за неколцината бабички, които се събират там, когато от време на време от Любимец идва местния свещеник. И изведнъж – цял владика! И то не откъде да е, а от най-свещения град на световното християнство, едноименника на селото! И се събира не селото, названо на името на този най-свещен за християните град на земята, а повечето околни села, не само християни, но и мюсюлмани, идват като на празник, дори се коли курбан агне! Според обичая владиката подарява на църквата икона. Той не я носи от Ерусалим – израелските власти едва ли ще позволят на бунтовния палестинец, макар и в митрополитско расо, да носи като дар такива „произведения на изкуството”. Иконата е закупена в България, отбележете, от палестинец-мюсюлманин, и е внесена в църквата от друг палестинец-мюсюлманин, който с поклон я предава на владиката да я освети съгласно християнския обичай! Прави го човек, който по сквоята религия отрича правото на иконите да съществуват, приемайки ги като идолопоклонство! Още един символ на вярата, осветен от един истински ерусалимски православен владика, който се моли заедно със събралата се огромна тълпа на патрона на селото Свети Георги! И още една демонстрация на идеята, че диалогът между двете религии е не само напълно възможен, но и нужен.

Не знам дали Старозагорският митрополит дядо Галактион, в чиято епархия е това село, някога е стъпвал в него. Той и сега не беше там! Възможно е да не е пожелал, възможно е роля за това да е изиграло и неразбирателството му със Светия синод във връзка с прословутия спор дали у нас би трябвало да има титла архонт, която той присвоил на някой си новобогаташ – при това български евродепутат! А може би причината е в разобличаването му като агент-доносник на бившите „органи” на ДС от страна на „Господари на ефира”! Пък е възможно неговите началства въобще да не са го уведомили или просто да са му забранили да

присъства! Всичко е възможно, а той, нали е „високопреосвещенство“, е безгрешен, недосегаем, вечен и несменяем като български съдебен магистрат!

Нека се върнем към темата за междурелигиозния диалог.

Не напразно той бе наречен „диалог“. Очевидно бе желанието на организаторите този термин да бъде противопоставен на Хънтингтовия „сблъсък на цивилизациите“ или дори на Бушовата „война с тероризма“. Желанието да се намери общия език, онова, което събира, а не онова, което разединява, както в чисто религиозен, така и в общочовешки смисъл, бе очевидно в докладите на всички участници. По такъв начин този диалог придоби няколко аспекта, които бяха разгледани подробно в тях.

На първо място, поне формално, стоеше чисто религиозната страна. Ислямските теолози (говоря само за тях, понеже освен митрополит Ханна други християнски теолози в дискусиата не взеха участие, дори с формално присъствие, от уважение!) направиха всичко възможно да покажат и да докажат единните корени на произхода на двете основни Божествени религии – Светото писание. Макар ислямът да не приема тезата за божествения произход на Иисус, третирайки го, за разлика от християните, като един от великите пророци, поставяйки го в един ред с Авраам, Ной, Мойсей, Соломон и др., те обосноваха необходимостта от неговата поява с политически, икономически и социални причини – същите причини, които след време обосновават появата на пророка Мохамед и неговата религия, имаща за цел да изправи грешките, допуснати при тълкуването и реализацията на идеите на неговите предшественици. Разбира се, не е наша цел да тълкуваме правилността на подобно становище, но си заслужава да се отбележи, че тези теолози подчертаха нееднократно единството на принципите, върху които се основават двете религии, независимо от различията в ритуалите, традициите и т.н. – мира, равнопоставеността и справедливостта между хората. Изтъкнато бе, че по-нататъшното изостряне на отношенията между тях, както при средновековното им реализиране в лицето на кръстоносните походи или при съвременния им вариант в лицето на ислямисткия тероризъм, идва в резултат на политически причини, подплатени с идеи за икономически експанзии и политическо господство на отделни държави, сили и личности.

По такъв начин диалогът се измества в друга, по-широка плоскост. Как и защо еднаквите хуманни цели и идеали на двете основни религии са се изродили в действия, твърде далечни от хуманизма, насочени са срещу най-великото нещо, дарено на хората от Бога, според едни, или от Природата, според други, което в своята същност е едно и също – Разумния Живот? Историята на човечеството, развиваща се особено през

последните две хилядолетия от постепенния преход от насилието към хуманизма, е още твърде далече от пълната реализация на хуманитарните принципи, заложили и в двете религии. Основна пречка в това отношение са социалното неравноправие както между отделните личности, така и между отделните народи, не само говорещи различни езици, но и изповядващи различни религии с едни и същи хуманни по своята същност цели. Тук религията се смесва с политиката, със субективното властолубие, където отделните личности, издигнати по волята на обстоятелствата над другите, се опитват със силата, дадена им от същите тези обстоятелства, да наложат своята власт над други лица или народи. Съществува огромна разлика между една идея и налагането на тази идея със сила над общества или отделни личности, възприемащи света по начин, различен от този на властимащите в конкретния момент.

Това се отнася не само за средновековната история, където изкривяванията на хуманните по принцип религиозни идеи са довели до техните деформации. Такъв е случаят с кръстоносните походи, използващи лозунга за „освобождаването“ на Божи гроб от „неверниците“ за политическа, териториална и икономическа експанзия¹⁸⁸, разраснала се в чисти бандитски грабежи, от които страда дори такава далечна до Светите места държава като България. Друг подобен пример за истински тероризъм е Светата инквизиция, която има свои отражения и в православните държави. Пример на подобна деформация е и османското нашествие, довело до насилственото налагане на ислямската религия над различни народи, въпреки кораническата теза, че „вяра със сила не се налага“.

Във връзка с това неведнъж бе даден и примерът с Ирак, когато със силата на оръжието над един народ с исторически утвърден начин на мислене и възприятие на света се налагат ценности, създадени в други условия, от друга култура. Независимо от причините, довели до подобна военна намеса, и целите, които тя си поставя, колкото и хуманитарни да изглеждат на пръв поглед, тя не може да бъде оправдана, а нейните последици само усложняват и без това създадалата се сложна обстановка. Развита бе и тезата, че демокрация в арабския свят ще бъде създадена един ден, но тя няма да повтаря механически чертите на която и да е

---

¹⁸⁸ Във връзка с това митрополит Ханна запозна участниците с исторически пример на религиозна толерантност. Когато мюсюлманският халиф Омар влиза в Ерусалим, градът отваря портите си пред него доброволно, а патриархът го кани в Светата църква при Гроба на Месията. Идва обаче време за мюсюлманската молитва. Патриархът кани своя гост да се моли в самата църква, но той отказва с думите „Ако аз сега се моля тук, утре мюсюлманите може да обявят това място за своя светиня, а това ще доведе до ненужни сблъсъци и кръвопролития. Това не бива да се допуска.“ По тази причина халифът излиза от църквата и се моли недалече от нея, на хълма, върху който сега се намира Джамията на Омар, наричана още Златната джамия или Джамията на скалата.

западна демокрация, американска или европейска, а ще бъде именно арабско-ислямска демокрация, основаваща се на специфичните ценности на арабско-ислямското общество така, както западната демокрация е възникнала въз основа на хуманитарните принципи на християнското общество, превъзмогнало отрицателните аспекти на средновековната инквизиция.

Особено остро бе поставен в различните доклади проблемът на съвременния тероризъм. Направена бе разлика между исляма като една от великите хуманистки религии и ислямизма като опит да се използва тази религия за користи политически и икономически цели. Бе изтъкнато, че тероризмът е не само ислямски или ислямистки. Посочено бе, че причините за този вид тероризъм се крият от една страна в дълбоките социални и икономически различия, съществуващи между развития Запад и развиващите се страни, които, въпреки извоюваната преди няколко десетилетия политическа независимост, продължават да съществуват на ръба на мизерията и изостаналостта. Природната даденост – наличието на огромни енергетични източници у някои и липсата им у други създават междудържавно социално неравенство, което изостря и взаимните противоречия. Политическата независимост и създадените в повечето от тях светски политически режими, говорещи за социализъм и социална справедливост, не промениха съществено живота на местното население с изключение на единици от политическия елит, които за кратко време, в резултат на корупцията, грабежа и властта, се превърнаха в грабителите на своите народи. Практически създалата се национална власт се провали, нейните социалистически лозунги – също. При това отчаяно положение естествено бе широки кръгове – а в ислямския свят религията има много по-голямо значение, отколкото другаде, да обърнат поглед към нея като към единствена надежда за спасение от дълбоката социално-икономическа криза. Определени ислямски кръгове използваха това отчаяние и религиозния фактор, дълбоко вкоренен в ежедневието на обществото, за да внесат сред дълбоко религиозните маси дух на съпротива срещу онези, които, според тях, са първопричината на цялото бедствие.

Както бе подчертано в не едно изказване, значението на религията в живота на човечеството прави невъзможно игнорирането на нейното влияние върху отношенията между хората. Това неизбежно налага да се подкрепи избора за диалог между религиите, за да се осъществи съвместно съжителство и плодотворно разбирателство, чрез което да се реализират съвместните интереси и тя да служи на човешките ценности.

Този извод на мнозинството оратори води естествено и до следващия, който е пълна противоположност на „теорията“ на Хънтингтън за „сблъсъка на цивилизациите“. Неслучайно мнозина

именити учени не използват това понятие в множествено число. Защото човешката цивилизация е една и неделима, независимо от множеството си лица, в които се проявява. Може да се говори за култури на различните народи или религии, но не и за различни цивилизации. Всяка култура обогатява общата човешка цивилизация, показва различни нейни аспекти, тя не е и не бива да бъде използвана като основа за разединение. Това се налага особено силно в сегашното състояние на света на постепенна глобализация. Изолирането на една култура от друга води, волю-неволю, към нейната недооценка, към задълбочаване на исторически създалата се атмосфера на враждебност между народи и култури, към абсолютно необосновано отричане на една култура за сметка на друга.

Впрочем това бе и основната тенденция в хода на самата дискусия. Бе отхвърлена напълно погрешната теза, че арабите са като цяло мюсюлмани, бе даден пример с палестинските араби, където двете религии са равнопоставени, споменато бе съществуването на немалки християнски общества в Сирия, Ливан, Египет, Ирак и др. След заключителната си реч митрополит Ханна демонстративно се прегърна и разцелува с главния български мюфтия, като подчерта: „И все пак ние сме едно!“

Палестинският проблем, който сега разтърсва Близкия изток, бе една от основните теми на разискванията. Бе подчертано, че той не е религиозен проблем, макар че някои се опитват да го представят като сблъсък предимно между юдаизма и исляма. При това се забравя самият факт за религиозната самоидентичност на палестинския народ, в който в течение на хилядолетия мирно са съжителствали християнството и ислямът. И продължават да съжителстват до наши дни! Тук агресивната същност на ционизма преобладава над всякакви, дори и минимални, тенденции за междурелигиозен диалог.

Във връзка с това възникна и въпросът – а защо в проведения диалог между религиите липсваха представители на юдаизма, религията, в чийто корени са и християнството, и исляма, на еврейската общност?

Повечето оратори дадоха отговор на този въпрос. Бяха дадени примери за опити за установяване на някакъв контакт с представители на юдаистката религия в самата Палестина, която е родина на три основни световни религии. Бе подчертана нескритата тенденция за незаслужено раздуване ролята на израелския народ в развитието на световната цивилизация и на световната научно-техническа революция, за сметка на не по-малката роля на други народи, превръщането на реалната трагедия на световното еврейство по време на фашистките античовешки ексцеси през Втората световна война в източник за ционистка пропаганда, за подчертаване на богоизбраността на еврейския народ, за върховенството му над останалите народи в света, за необходимостта от изграждане на

Велик Израел, за институционализиране на тези идеи като водещи в световен мащаб, на които да се подчинява всичко останало, за дълбоко несправедливото обявяване на всяка критика срещу Израел и политиката на неговото правителство в проява на антисемитизъм, при което се отрича чисто историческият факт, че арабите или подкрепящите арабската кауза не могат да бъдат антисемити, поради елементарната причина, че самите араби, по своя произход, на абсолютно равно с евреите основание, доказано в самата Библия, са семити! Самоизолирането на юдаизма от световните религиозни икуменистични процеси е факт, потвърждаван от самите еврейски религиозни дейци, които не допускат и не желаят да има такъв диалог, смятайки самата идея за диалог за противоречаща на юдаистките религиозни канони. Те го възприемат едва ли не като унижение, като принижаване на собственото им достойнство до равнището на „небогоизбраните”, които не могат да се сравняват с тях. Ционизмът като политическа идея, възникнала на религиозна основа, също не допуска, поне засега, дори теоретически, подобен религиозен диалог. Той е допустим за ционистите само на политическа основа, при това най-често, когато те диктуват условията на играта. А политическата основа, както е показала историята, според ционистите се базира върху позицията на силата. В тази връзка господството на ционистите над световните масмедии води до изкуствено минимизиране на пораженията, нанасяни от държавния израелски тероризъм над окупираните палестински земи и раздуването на реалните трагедии от самоубийствените акции на палестинските „камикадзе”, причинени от отчаянието и безизходицата в търсенето на изход от палестинската трагедия.

Онова, което направи впечатление на участниците, дошли от далечни страни, бе отсъствието в дискусиата както на представители на Българската православна църква, така и на българската държава, (въпреки разпратените своевременно покани), поне в лицето на Комитета по вероизповеданията към Министерския съвет, да не говорим за Министерство на външните работи или други официални институции или политически партии.¹⁸⁹ И ако не бе инициативата на организаторите, едва ли това важно мероприятие щеше да намери място в масмедииите – те, разбира се, обърнаха внимание предимно на посещението на митрополит Ханна като представител на палестинските араби и един от видните лидери на мирната палестинска съпротива срещу израелската окупация, но не и на същността на самата дискусия, която по един или друг начин е свързана с тази кауза.

---

¹⁸⁹ А ако ставаше въпрос за посещение на някой десетостепенен европейски или израелски магистрат – сигурно всички, включително президентът, щяха да се надпреварват да го приемат и да участват в съответното мероприятие!

Как да си обясним такава българска позиция към конференцията?

Вярно, диалогът се състоя. Поне формално! Обаче диалог фактически нямаше. От едната страна бе просто православният митрополит със своята величествена осанка и безспорен ораторски талант, който привличаше хората, независимо от тяхната религия. От друга страна бяха мюсюлманските улеми¹⁹⁰, които изнесоха своите доклади, чиято основна идея бе нуждата от диалога, необходимостта от търсене на общото, обединяващото, а не разделящото, именно базирайки се върху общата основа на двете религии. Очевидни бяха близките позиции, стремежът към единение за противопоставяне на разрушаващите традиционните морални норми тенденции в съвременните западни общества, които излизат от рамките на традиционното понятие за личен морал, а се превръщат в аморални действия в международен мащаб. И все пак...

Българската държава отсъстваше! С изключение на няколко дипломати, дошли просто от личен интерес и любопитство, официални представители на българската държавност нямаше! Дори на мижавия дълбоко неефективен регистратор на растящия брой на религиите у нас, наречен Комитет по вероизповеданията. Или на някои семинаристи поне (за разлика от слушателите в няколкото съществуващи у нас мюсюлмански школи или завършили такива школи в арабски страни)! Да бяха дошли поне да послушат!

Нямаше я и Българската православна църква!

Сякаш в България проблемът за необходимостта от диалог между религиите не е съществувал и не съществува!

Защо да си затваряме очите пред фактите! Разните институции, дори полицията, обръщат внимание на дребнави инциденти, че, например, еди кой си открил сайт за ислямистка „терористична” пропаганда! (Без в него да има и следа от подобна пропаганда!) А в същото време не се забелязват или се отминават мълчешком големите проблеми, които наистина съществуват! Например, за сегрегационното отношение на обикновените хора, определящи се за християни, към мюсюлманите, независимо дали са турци или българо-мохамедани („помаци”), което на свой ред поражда желание за някакъв отговор, за защита на достойнството от опитите за унижение! Сякаш не става въпрос за народ, притежаващ общи корени, или поне на граждани на една и съща държава! Дори икономическото положение на тези райони, тяхното културно равнище – не е ли то също израз на определена социална неравнопоставеност? Вярно, външно всичко изглежда от добре по-добре, позорът на „възродителния процес” пада върху гърба, при това доста несправедливо,

---

¹⁹⁰ Улеми – мюсюлмански богослови, специалисти по мюсюлманското право – шарият, бел. авт.

вече на едно отживяващо времето си, но все още живо поколение, законът е равен за всички и все пак... А подобна позиция дава храна на хора и от „другата” страна, които ръмжат, които искат „права”, сякаш ги нямат, и не разбират, че, притежавайки тези права, тяхно задължение, лично и колективно, е да ги реализират възможно най-пълно. Но в беседи на автора с подобни „пропагандисти” никой не можа да посочи конкретно за какво точно право става дума, кое право християните имат, а мюсюлманите нямат! А изкуственото противопоставяне довежда до задълбочаване и изостряне на практически несъществуващите противоречия между двете части на единната българска общност!

Впрочем не е ли атмосферата именно в Югозападния университет „Неофит Рилски” в Благоевград пример за истинска етническа и религиозна толерантност, на която биха завидяли университетите дори в държави, известни с многовековната си традиционна демокрация!